

Földesi Margit – Szerencsés Károly
Választások és középosztály

Választási rendszerek az átmenetek korában (1945–1949, 1990–1994)

Az alábbiakban következő írás egy hosszabb, a RETÖRKI felkérésére készült tanulmány részlete. A *Politika és középosztály a rendszerváltások korában (1945–1949, 1990–1994)* című, eddig kiadatlan elemzés az 1945 és az 1990 utáni változásokat hasonlítja össze különböző szempontok alapján. A most közölt részlet a választási rendszerek hasonlóságait és különbségeit ábrázolja, rámutatva ritkán hangsúlyozott összefüggésekre. Az írás közzétételével egyben a két esztendeje elhunyt Földesi Margit emlékének is adózunk.

A szerző történész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem egykori docense

A szerző történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense

A demokratikus politikai rendszerek alapja és meghatározója a választási rendszer, amelynek része a választójog, a szavazás módja és a mandátum megszerzésének feltételrendszere, valamint bizonyos esetekben a visszahívás lehetősége is.

Magyarországon 1945-ben tisztán listás rendszert vezettek be, vagyis az egyéni kerületek teljesen megszűntek. Ilyen korábban nem fordult elő hazánkban. Az új rendszer bevezetésére a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) alacsony vidéki beágyazott-

sága miatt került sor, akik így nagyobb eséllyel indulhattak a fővároson kívüli kerületekben. A Nemzeti Parasztpárt is teljesen ismeretlen volt, legfeljebb Veres Péter portréját ismerték az emberek. A Független Kisgazdapárt ezzel szemben Budapesten nem indult soha, mandátumhoz sem jutott. Mindegyik koalíciós pártnak megfelelt tehát ez a rendszer, amely egyben kizárta azt is, hogy nem közülük való, ugyanakkor helyi támogatottsággal rendelkező jelöltek is indulhassanak, és esetleg a parlamentbe jussanak.

Az országot tizenhat kerületre osztották. Nem volt ugyan parlamenti küszöb, de egy mandátum megszerzéséhez a listákról 12 ezer szavazatra volt szükség. A kerületi listák mellett létezett országos lista is, de erre külön nem kellett szavazni. Ezen érvényesítették a töredékszavazatokat. A rendszer tehát arányos, de igen zárt volt. A pártlisták indításához nem kellett szokványos követelményeknek megfelelni (ajánlás stb.), „csak” az Országos Nemzeti Bizottság jóváhagyásának, illetve a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) engedélyének. A jelölés feltételei így igen szubjektívek voltak, lényegében lehetetlenné tették, hogy a kormánypártokon kívül is indulhasson politikai erő – habár igény lett volna rá.

Politikai és nemzetiségi cenzus is létezett. A politikai cenzus önmagában is kérdéses, ráadásul azon pártok, egyesületek listáját, amelyek nem indulhattak a választáson – szovjet jóváhagyással és a fegyverszünet értelmében – szintén a kormánypártok állították össze. Ezek között szerepelt többek között a Magyar Élet Pártja (1939–44 között kormánypárt), a Magyar Megújulás Pártja (kormányon 1944-ben), illetve a Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom (kormányon 1944. október 16-tól 1945 áprilisáig). A külső hatalom által Magyarország élére ültetett pártok tehát kizárták a választójogból elődeiket. A jogfosztás lényegében „gumijogszabály” volt, mert személy szerint bárkire lehetett alkalmazni (például: aki „besúgó” volt, német hangzású nevet vett fel, elítélték, vagy csak eljárás indult ellene háborús vagy népellenes cselekményért, földjét elkobozták, nem igazolták stb.). A felsorolt huszonöt egyesület révén ki lehetett zárni – egy vád alapján – a magyar középosztály korábban befolyással bíró elemeit. Az adott politikai és közbiztonsági viszonyok közepette nem volt tanácsos ilyen esetekben „felszólamlani”, mert az ember könnyen az Andrássy út 60-ban találta magát, onnan pedig a népbírószékhez vezetett az út. Kizárták azokat is, akik rendőrhatalom őrizetben voltak. Működött tehát a „célzatos internálás” – hogy szükség esetén a választások időszakára a nemkívánatos elemeket eltávolíthassák. E

módszerrel éltek is. A kizáráshoz az is elég volt, ha a helyi hatóságok azt állították, hogy az illető a fasizmust támogatta, és a magyar nép rovására politizált. Nem csodálkozhatunk azon, hogy 1945. november 4-én 4 774 653 ember adta le szavazatát. Mivel előzőleg 5 167 180 választásra jogosultat regisztráltak, ez így is igen magas aránynak számított (92,4%).¹

A kizárások még inkább visszatetsző formája volt a hazai németiség választójogtól való kollektív megfosztása. Akik ugyanis 1941-ben a népszámláláskor német nemzetiségűnek vallották magukat, nem szavazhattak. Ez a már elhatározott és utasításba kapott kitelepítésükkel függött össze.²

Az 1945-ös korlátozások – mint láttuk – leginkább a középosztályt érintették. A pártok indulásának korlátozása azt eredményezte, hogy az egykori középosztály, amely megtarthatta választójogát, döntően a Független Kisgazdapártra szavazott. Nehéz felbecsülni, mekkora hányadról van szó. A birtokos parasztságot, a polgárságot is beleértve, ez a párt szavazatainak legalább 90%-át jelentette. Az FKGP az országgyűlési választásokon 2 697 508, az októberi budapesti törvényhatósági választásokon 295 187 szavazatot kapott. Mivel Budapesten az MKP–SZDP pártszövetség 249 711 szavazatot ért el, nyugodtan állíthatjuk, hogy a Kisgazdapárt szavazóbázisa döntően a középosztályból került ki. Ugyanígy országosan is: az MKP és az SZDP szavazatainak száma 1 625 436, a Nemzeti Parasztpárté 325 284 volt.

1947-ben minden elemében hátrányára módosították a választójogi törvényt. Tovább növelték a kizárandó pártok, egyesületek számát, és a kizárandó vezetők körét (például választmányi tagság egy

¹ Nem feledkezhetünk meg arról, hogy százezrek voltak még hadifogságban, illetve Nyugaton, mint menekültek, akik „természetesen” nem szavazhattak. A világháborús emberveszteség is óriási volt.

² A végrehajtás során azok közül is kiszállítottak embereket, akik német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallották magukat. A kijelölésnél, illetve a mentesítéseknél éppúgy szerepet játszottak politikai, mint gazdasági érdekek (pl. bányászok).

korábbi pártban). Kizárták azokat, akiket B-listáztak (politikai okokból elbocsátottak), akikről megvonták a nyugdíjukat, vagy nem tértek vissza Nyugatról 1945. október 31-éig. Kizárták azokat is, akik a Magyar Közösségben tisztséget viseltek. Ezt a szervezetet használták fel a „köztársaság-ellenes összeesküvés” leleplezésére, és ez indította el a koncepciók perek áradatát. Megfosztották passzív választójogától az ellenzék vezérét, a Magyar Szabadságpárt elnökét, Sulyok Dezsőt (*Lex Sulyok*), arra hivatkozva, hogy 1935-ben néhány hónapig a Nemzeti Egység Pártjának a képviselője volt.

A választási törvény bevezette az ajánlási rendszert, de csak az új ellenzéki pártok esetében. Ez egészen nyílt diszkrimináció volt. Bevezette továbbá a prémiumos rendszert, amely nem arányosan, hanem a kormánypártokat preferálva állapította meg a mandátumok elosztását az országos listáról. Országosan bárkinek lehetővé tették a lakóhelyétől távoli (más szavazókörben) szavazást az ún. névjegyzék-kivonat (kék cédula) segítségével, amelyből aztán több százezret nyomtattak illegálisan a kommunisták, és 200 ezret fel is használtak.³ Ez a választás minden elemében kimerítette a csalás fogalmát: a „törvényesen kizártakon” felül törvénytelenül kizárt, „kifelejtett” hatszázezer ember, kétszázezer hamis szavazat, majd a választások után 670 ezer megsemmisített, természetesen ellenzéki szavazat. Így 1947-ben még mindig csak 4 998 338 érvényes szavazatot adtak le. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy az 1945-ös Kisgazdapárt elveszítette a középosztály támogatását: ha a csalások következtében is, de már csak 769 763 szavazatot tudhatott magáénak. A hat ellenzéki párt csaknem 2 millió szavazatot kapott.⁴ A középosztály ekkorra tehát nem csak anyagilag rop-

pant meg, de politikailag is széttagolódott, és hamarosan képviselő nélkül maradt. Ennek is fontos szerepe van a magyar demokráciakísérlet kudarcában.

A kékcédulás hadművelettel a magyar demokrácia el is bukott. Másfél év alatt a 22%-os kommunista párt felszámolta a többi pártot. 1949-ben egy újabb előrehozott választáson már nem voltak pártlisták, csak az MDP által felállított „népfrontlista”. Így a szavazásra jogosultak (s egyre inkább kötelezettek) száma meghaladta a hatmilliót (6 053 973). Ezután már a 99%-os eredmények következtek.

A rendszerváltoztatás egyik döntő kérdése volt a választási rendszer megalkotása, mint a parlamentarizmus alappillére. A Nemzeti Kerekasztal megbeszélései során létrehozott rendszer a résztvevő pártok érdekei mentén született kompromisszumként értelmezhető. Ezúttal nem mutatkozott egyetértés, mert a negyven évig uralkodó állampárt bizott ismert, vagy helyben még népszerű embe-reiben, s ezért inkább hajlott az egyéni kerületek felé. Ez nem volt ellenére az MDF-nek sem, amely akkor már egyértelműen az ellenzék vezető ereje volt, és az időszakban több időközi választást is fölényesen megnyert. Ezekre a visszahívási kezdeményezések nyomán kerülhetett sor, amikor a megtámadott mandátumok birtoklói sorra lemondtak. (A visszahívás csak egy alkalommal, Duda Sándor zuglói képviselő esetében nem volt sikeres.) Más pártok inkább a listát részesítették előnyben, mert még nem volt jelentős bázisuk szerte az országban. Az MDF 1987 óta jelentős szervezeti bázist épített ki, az MSZMP valósgától elrugaszkodott vezetői pedig még a választási győzelemben is bíztak. A történelmi pártok (kisgazdák, kereszténydemokraták, szociáldemokraták) is inkább a listás rendszer mellett álltak ki, mert bíztak a nevük adta ismertségben – ellenben a negyven évnyi szervezési hiány meglát-szott az állapotukon.

Végül is egy igen bonyolult, kevert rendszert fogadtak el, amely minden szereplőnek biztosítani látszott a politikai túlélés,

³ Lásd erről: Szerencsés Károly: *A kékcédulás hadművelet. Választások Magyarországon, 1947.* Budapest, IKVA, 1992; valamint Földesi Margit–Szerencsés Károly: *Halványkék választás. Magyarország – 1947.* Budapest, Kairosz, 2001.

⁴ Ez a szám is „viszonylagos” azonban, mert a kommunista belügyminisztériumban tízezzrel írták át a szavazatokat a kormánypártok javára. Szerencsés *i. m.* 1992.

illetve szereplés lehetőségét.⁵ Az egyéni kerületben 50%+1 szavazat volt szükséges a mandátum elnyeréséhez, ha ezt senki sem érte el, második forduló döntött, immáron abszolút többségi rendszer nélkül. Cenzus nem volt – és ami jellemző, kizárás sem. A bukott diktatúrát fenntartó párt vezetői tehát nemhogy retorzióban nem részesültek, még csak attól sem fosztották meg őket, hogy indulhassanak a választásokon. Ez véleményünk szerint jelentős hiba, de az alku része volt. Hogy ők mit ajánlottak? A békés átmenetet? Kommunikációt a szovjet vezetés felé? Az olajozott hatalomátadást az asztalnál ülőknek? Bizonyára nem véletlen, hogy az MSZMP felfegyverzett párthadseregétől, a Munkásőrségtől csak a köztársaság kikiáltásának napján, vagyis a megegyezés után vonták be a gépfegyvereket...

A választási rendszerbe küszöböt építettek (4%). Ez később sorsdöntő lett, mert azt eredményezte, hogy sem új szociáldemokrata baloldal, sem a kommunista párt (MSZMP) nem került be a parlamentbe. Mindketten három és fél százalékot kaptak. Így, bár az egykori állampárt, amely negyven évig a népre hivatkozva gyakorolta a teljhatalmat, nagy pofont kapott, egyedüli baloldali parlamenti pártként hozzáfoghatott a „váltógazdaság” oly népszerű eszméjének és gyakorlatának megvalósításához. Az MSZP 535 064 szavazatot kapott a területi listákon, ami 10,89%-nak felelt meg. 33 mandátumából csak egyet szerzett meg egyéni kerületben,⁶ a többi listáról, s azok közül is többet – 18-at – az országos listáról. Az MDF számítása viszont bevált, mert listán csak kevéssel előzte meg az SZDSZ-t (24,73%, illetve 21,39%), viszont előbbi 115 egyéni kerületet nyert, míg utóbbi csak 34-et. A történelmi pártok is jól gondolkodtak, a kisgazdák csak 11 egyéni mandátumhoz

jutottak (33 listás mellett); a kereszténydemokraták 3 egyéni mandátumhoz 18-at tettek hozzá listán. A szociáldemokraták nem nyertek egyetlen egyéni kerületben sem, és a listás küszöböt sem érik el.

A rendszer hiába igyekezett kiiktatni az aránytalanságokat, ez nem sikerült. A legfőbb aránytalanságot maga a küszöb okozta, amely révén durván a szavazók 15%-a képviselő nélkül maradt. Míg a szociáldemokrata párt 174 434 (3,55%), addig az MSZMP 180 964 szavazatot (3,68%) kapott. Meggyőződésünk, hogy egészségesebben alakult volna a politikai életünk, ha valódi, a negyvenéves diktatúrától, 1956 utáni vérengzéstől mentes szociáldemokrácia válik a baloldaliság képviselőjévé, megszabadulva a kommunista örökségtől és eszközöktől, meghagyva utóbbi a szintén parlamenti kommunistáknak. (Megjegyzendő, hogy ez utóbbi szisztéma a szovjet elnyomásból szabadult országok közül csak Csehországban valósult meg.)

A választási rendszer viszonylag stabilnak bizonyult. Hat választást tartottak e törvény alapján, ami a trianoni Magyarországon még soha sem fordult elő. (Most eltekintünk az 1949-től 1989-ig tartó pártállami „szavazásoktól”, bár ebben az időben is voltak jelentős változások, például a listás rendszerről a tisztán egyéni kerületi rendszerre történő átállás /1967/ vagy a korszak utolsó kétségbeesett politikai „reformja”, a kötelező kettős jelölés bevezetése /1985/. Változtatásra csak 2010 után került sor. Ennek lényege a parlament létszámának drasztikus csökkentése volt, de kétségkívül tartalmazott politikai megfontolásokat is – például az egyfordulós egyéni kerületi választást.)

A visszahívás intézménye, amelynek oly jelentős szerepe volt 1989-ben,⁷ az új parlamentáris rendszerben már nem merült fel. (Elsősorban laikusok vetették fel időről időre, nem lévén tekintettel arra, hogy ez az intézmény teljesen destabilizálhatja a

⁵ Ennek értelmében 176 egyéni, 152 területi listás és 58 országos listás mandátumot kellett kiosztani. Mivel a listák között átjárás volt, végül az országos listáról 90, a területi listákról 120 mandátumot töltötték be. Legutóbb egyébként 1939-ben volt kevert rendszer, akkor 125 listás és 135 egyéni mandátummal. (1938: XIX. tc.)

⁶ Az egyéni győztes Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök volt.

⁷ A visszahívást az 1983. évi III. tv. szabályozta. A választókerület polgárainak 10%-a kezdeményezhet, és a kerület szavazásra jogosultjai vehettek részt a döntésben.

parlamentet és ezzel a kormányzást is.) A mandátum tehát – egyes extrém esetektől eltekintve – lényegében támadhatatlan, és a mentelmi jog még ezekben az esetekben is védelmet nyújt. A visszahívással kapcsolatos tapasztalatok sem voltak kedvezőek. 1945–49 között volt példa a tömeges visszahívásra, amikor a szociáldemokrata frakció felét – a kommunistákkal tervezett fúzióval egyet nem értőket – a párt visszahívta a képviselőségtől.⁸ Ez a lépés súlyosan aggályos volt a parlamentarizmusra nézve. Jellemző, hogy 1946-ban a Kisgazdapártból kizárt 20 képviselőt még nem „hívták” vissza, vagyis megtarthatták mandátumukat. A mentelmi jog 1947, a kékcédulás választás után már nem működött. Így például a Magyar Függetlenségi Párt 49 mandátumát az Országos Nemzeti Bizottság határozatára semmisítette meg a Választási Bíróság. 1948 folyamán szintén teljesen törvénytelenül számos DNP-s⁹ képviselőt mentelmi jogának felfüggesztésével és ügyészségi-bírósági eljárással távolítottak el a parlamentből. Később, az 1958-ban összeült parlament „hívta vissza” mandátumukból azokat, akik arra „méltatlanná váltak”.¹⁰ Volt, akiket közülük kivégeztek.

A parlamentarizmus intézményrendszerére a választási rendszer révén a rendszerváltoztatás óta stabilan működik. Kétségtelen, hogy ebben szerepe volt az MDF–SZDSZ megállapodásnak, amely

biztosította a kormányozhatóságot és a stabilitást is, mindenekelőtt a konstruktív bizalmatlansági indítvány meghonosításával. A parlamentarizmus azonban azon áll vagy bukik, hogy kik és hogyan, milyen ösztönökkel, és milyen erkölcsökkel működtetik. Ebben a tekintetben súlyos hiányosságok voltak tapasztalhatók a rendszerváltoztatás után. Ezért merül fel a kontroll kérdése, s mivel a visszahívás intézménye nem járható, a kontroll más elemein érdemes elgondolkodni. Mint az elmúlt negyedszázad mutatja, a nyilvánosság sajnos ennek a szerepnek nem – vagy csak nagyon kis részben – tud eleget tenni. Szintén gyakran felmerül a cenzus alkalmazásának kérdése, főleg az elszabadult média miatt, amely a választási kampányt lényegében teljesen eluralja. A manipuláció olyan mértékű, hogy az már veszélyezteti a demokrácia alapértékeit. A korlátok, a cenzusok azonban rossz emlékeket idéznek, és éppen a globalizmus irányítói lennének a leginkább ellene, mivel a manipuláció hatalmuk fenntartásának egyik alapeszköze. Innen már csak egy lépés, hogy egy szűk elit kivételével senki ne juthasson az objektív politikai vélemény kialakításához elengedhetetlen megbízható és pontos információkhoz. Ez már az 1945–49-es időszakban is megfigyelhető volt, együtt járva az egzisztenciális ellehetetlenüléssel. A parlamentarizmust veszélyeztető következő tényező az előzővel a legszorosabb összefüggésben lévő részvételi arány. Mint láttuk, 1945-ben 92% vett részt a választásokon. Nem volt kötelező, de az emberek átértékelték döntésük fontosságát. A résztvevők jól is döntöttek: 16,9% kommunista, szélsőbaloldali szavazat állt szemben 83%¹¹ valódi vagy potenciálisan demokrata szavazattal. Az 1947-es adatok már nem relevánsak. Volt megye, ahol 100% feletti részvételt regisztráltak. Épp így semmit nem jelentenek a szocializmus „szavazásai” sem (99%). 1990-ben viszont csak 65% ment el szavazni, ez pedig kiábrándító egy sorsfordító pillanatban. Az egyéni kerületi második fordulóban már csak alig több mint 45% szavazott! Pozsgay

⁸ Valójában ez teljesen törvénytelen eljárás volt, de 1948 tavaszán a törvényesség már legkevésbé sem számított. A kizártak között olyan korábban prominens képviselők voltak például, mint Kéthly Anna, Bán Antal, Szeder Ferenc, valamint Szélig Imre. Mivel a visszahívásra nem volt jogalap, formailag a megfenyegetett képviselők lemondtak mandátumukról. Harmincnégy emberről volt szó. Az 1947-ben megválasztott képviselőknek egyébként alig több mint 60%-a tarthatta meg mandátumát 1949-ig (411-ből 249 fő).

⁹ Demokrata Néppárt.

¹⁰ Így Rákosi Mátyást és Nagy Imrét is. 1958 folyamán többen lemondtak, mint Hegedüs András, Horváth Márton, Lukács György, Piros László, Rákosi Mátyás, Kónya Lajos, Hidas István, Kovács István, Gerő Ernő és Bozsik József. Másokat a parlament „méltatlannak nyilvánított” a képviselőségre, köztük Nagy Imrét, Kopácsi Sándort, Földvári Rudolfot.

¹¹ Az európai szociáldemokrácia deklarálta feladja szélsőséges marxista alapjait, és elfogadja a parlamentáris demokráciát.

Imre ezt a csekély részvételi arányt szoros összefüggésbe hozta az 1989 novemberi „négyigenes” népszavazással, amely az MDF bojkottja, illetve az SZDSZ sugalmazta nyilvánvalóan hamis kérdésfeltevés révén milliókban degradálta a voksolás élményét.¹² Hozzátehetjük: az 1947 és 1985 közti időszak „választásai” sem erősítették a részvételi szándékot. Ennél is kiábrándítóbb az 1998-as adat, amikor már csak a magyar polgárok 56%-a járult az urnákhoz! A kiábrándultság oka részben a történelemben (szocialista etatizmus), részben a közvetlen csalódásokban keresendő. Addigra ugyanis kiderült, hogy a demokráciával, amit kivívtunk, együtt jár a globalizmus könyörtelen gazdasági uralma is. A munkanélküliség, az infláció, a korrupció, a romló egészségi állapot, az állandó feszültség és bizonytalanság, a parlamentarizmussal és a szabad sajtóval járó viták, hasadások csaknem minden második embert távol tartottak az urnáktól. Ez valódi legitimációs veszélyt jelentett. Az alacsony részvételi arány sok más ok mellett az egykori középosztály megszűnésével, felszívódásával is összefügg. A középosztály – de nem is feltétlenül csak e réteg – egyik biztos ismérve ugyanis a politikai érdeklődés, aktivitás, legalább a választások idején. 1990-re ez a réteg annyira meggyengült, hogy az ilyen irányú aktivitás 1945-höz képest drasztikusan visszaesett. 92%-ról 65%-ra, vagy 56%-ra! Ez a 30% körüli hiány magyarázható a tradicionális középosztály megszűnésével is. A nagyobb baj az, hogy 1990 és 2015 között nem történt meg e réteg megerősödése, legalábbis a részvételi arányok ezt nem igazolják. 1994-ben is csak 68,9% szavazott az első fordulóban, 2014-ben 61,24%.¹³

1945-ben és 1989-ben is felmerült a kötelező szavazás lehetősége. (1920-ban és 1939-ben már volt ilyen Magyarországon). A törvényt megalkotók azonban ezt – helyesen – elvetették. Akinek nincs politikai érdeklődése, azt nem szabad az urnák elé kényszeríteni, mert csak torzítja a népakaratot. A politikai érdeklődést és művelődést kell fejleszteni, hogy a népakarat minél teljesebben érvényesülhessen.

Annyi megállapítható, hogy mind 1945-ben, mind 1990-ben a parlamenti képviselők döntő többsége kicserélődött. Ez 1945-ben 98% körüli változást jelentett (néhány kisgazda, szociáldemokrata képviselő maradt mutatóba az 1939-ben megválasztott képviselőházból),¹⁴ 1990-ben pedig 95% cserélődött ki (a maradék zöme az MSZP-frakcióban ült). Talán itt sem árt azonban hangsúlyozni, hogy az alacsonyabb szinteken korántsem volt ilyen drasztikus a váltás. Az önkormányzati választásoknál egyáltalán nem ez a kép alakult ki: a megválasztott polgármesterek 55%-a korábban is tanácsi vezető vagy tag volt. Vizsgálatok szerint a 700 legmagasabb szintű államigazgatási és önkormányzati posztból mindössze 100-ban történt változás. Tovább árnyalja a képet, hogy a 71 államtitkár közül 29 korábban, vagyis a pártállamban is magas pozícióban volt.

¹⁴ Köztük volt Nagy Ferenc miniszterelnök (1946–1947), Tildy Zoltán köztársasági elnök (1946–1948), Varga Béla nemzetgyűlési elnök (1946–1947) is. Az ő szerepük a magyar demokráciakísérlet bukásában, a polgári-nemzeti-demokratikus politika vereségében nem lebecsülhető. Vásáry István, az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere és B. Szabó István államminiszter szintén a nemzetgyűlés tagja volt menesztéséig. Utóbbi kettő a nemzeti demokrácia kiváló alakjai, akik nem mentek emigrációba, és drágán megfizettek politikai nézeteikért. Az MKP és az ÁVO mindent elkövetett „kompromittáló iratok” beszerzésére a „Horthy-parlament” képviselői ellen. Ez Nagy Ferenc és Vásáry István kivételével sikerült is. Az egykori szociáldemokrata képviselők közül Kéthly Anna, Szeder Ferenc volt jelen a párt vezetésében, Peyser Károly hamarosan szembe fordult velük.

¹² Erről az Echo TV *Elátkozott szabadság* c. tv-műsorában beszélt (2007.01.12.)

¹³ A legmagasabb arány 2002-ben volt, 70,5%-kal.

Az FKGP 1945-ös fővárosi törvényhatósági választásra készített szórólapja. A RETÖRKI Archívumban őrzött Kisgazda Levéltár anyagából.

Az FKGP 1990-es országgyűlési választásra készített szórólapja. A RETÖRKI Archívumban őrzött Kisgazda Levéltár anyagából.

